

УДК [14/930.1]::908

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.1.24>

Цибенко Марина Олександрівна
аспірантка кафедри філософських і політичних наук
Черкаського державного технологічного університету
бульвар Шевченка, 460, Черкаси, Україна
завідувачка відділу науково-просвітницької та виставкової роботи
Черкаського обласного краєзнавчого музею
вул. Слави, 1, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0001-8712-8784

«РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ. ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ»: (РЕ)КОНСТРУЮВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ В ДИСКУРСІ ТРАВМИ

Актуальність дослідження зумовлена сучасними процесами державотворення та націєтворення в Україні, сегментом яких є індивідуальний, колективний та інституалізований виміри реконструювання минулого. **Мета** даної публікації – розкрити значення і можливості всеукраїнського видавничого проєкту щодо жертв масових репресій в Україні в контексті (ре)конструювання колективної пам'яті в дискурсі травми, усвідомлення та свободи вибору національної ідентичності. **Методологічною рамкою** дослідження стали загальнонаукові методи узагальнення й об'єктивного аналізу та актуальні концепції пам'яттєвого і травматичного дискурсів, а також акцентування локальноісторичних студій. Філософський аналіз фактологічного змісту та суспільного впливу багатотомної серії видання артикульовано крізь призму концепцій та ідей Моріса Альббакса (колективна пам'ять), Поля Коннертона (пам'ять-звичка), Яна та Аляйди Ассман (культурна пам'ять), Маріанни Гіри (постпам'ять), Пйотера Штомпки (культурна травма), Карла Поппера (теорія «закритих суспільств») та ін. **Наукова новизна.** У даній статті вперше проаналізовано зміст і роль науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією. Черкаська область» для дослідження масштабів та наслідків політичних репресій в Україні у радянську добу у дискурсі колективної травми, проблематики національної пам'яті українського народу, усвідомлення та свободи вибору національної ідентичності, подолання травматичного впливу масових катастроф та формування громадянського суспільства. Визначено напрямки, структуру, джерела та історичні умови підготовки та появи книг даного видання, роль дослідників та Всеукраїнського банку даних у відтворенні минулого та родинної історії.

Висновки. Багатотомне видання «Реабілітовані історією» можна вважати таким дослідженням, що спирається на історичні джерела (архіви, спогади, музейні зібрання), акумулює роботу дослідників та співгромадян із пошуку та реабілітації своїх родичів, інтерпретує, осмислює, відтворює, (ре)конструює образ минулого. Матеріали таких досліджень відтворюють наслідки (образ) тоталітарного ладу, дегуманізації та геноцидних практик, долаючи практику замовчування й забуття «закритих суспільств» (Поппер).

Ключові слова: колективна пам'ять, декомунізація, культурна травма, постпам'ять, конструювання минулого, дискурс травми, національна ідентичність.

Вступ. Жан Бодріяр писав: «Забуття про знищення є складовою знищення, тому що воно – ще й знищення пам'яті, історії, соціального» [1, с. 75]. Забуття, замовчування є головним механізмом тоталітарного режиму («закритих суспільств» за Карлом Поппером). Національно-демократичний рух кінця 1980-х та здобуття Україною незалежності означили потребу у виявленні, розсекреченні та реабілітації жертв політичних репресій, осягненні масштабів та наслідків репресивної політики Радянського Союзу щодо українського населення. Відповідно до загальноукраїнської програми з ініціативи академіка Петра Тронька була започаткована серія науково-документальних видань «Реабілітовані історією». Редакційна колегія кожної області України мала вагомий набуток у підготовці та публікації видання (обласних томів), що мали суспільне значення та відіграли допоки неактуалізовану роль у формуванні політики пам'яті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття колективної пам'яті ввів французький соціолог Моріс Альбвакс у середині 1920-х років. З тих пір пам'яттєвий дискурс пройшов своє становлення та розвиток. Виокремлюють декілька етапів розвитку memory studies: 1920–1970-і рр. – накопичення емпіричного знання й зацікавлення проблемою; 1980–1990-ті рр. – «меморі бум», хвиля комеморацій, період значної уваги наукової спільноти різних країн, поява різного-лосих термінів і понять на означення пам'яттєвого дискурсу; 2000-і рр. і до сьогодні – нова хвиля уваги та напрацювань у напрямі, поява збірників і значної кількості тематичної літератури. Як стверджує відома українська дослідниця Алла Киридон, 2000-і рр. можна оцінювати як «формування своєрідного феномена «повороту до пам'яті» [2, с. 22] на кшталт характерних для соціогуманітарного знання когнітивного, лінгвістичного та інших «поворотів».

В Україні інтерес до напрямку обумовлений процесами державотворення, націєтворення та загальних процесів накопичення знань, ідей, наукових традицій в умовах викликів інформаційного суспільства. Особливу увагу питанням колективної пам'яті приділили українські вчені: А. Киридон, О. Волянчук, Я. Грицак, Л. Зашкільняк, Ю. Шаповал, І. Гирич, Л. Нагорна, Г. Грінченко, Н. Яковенко, О. Довгополова, О. Біла та багато інших. Контекст колективної пам'яті у дискурсі травми (травматичної пам'яті) став предметом наукового дослідження Л. Нагорної, В. Огієнка, Л. Найдюнової, М. Александрової та ін.

Метою даної публікації є аналіз ролі і значення багатотомної серії науково-документального видання «Реабілітовані історією» для (ре)конструювання колективної пам'яті в дискурсі травми.

Результати дослідження. Початок етапу досліджень політичних репресій в Україні було покладено 1990 року, коли в Інституті історії України АН України розпочалося опрацювання наукової теми «Увічнення пам'яті жертв незаконних репресій 30-40-х – початку 50-х років в контексті розробки проблем регіональної історії: на матеріалах України». 17 квітня 1991 р. Верховна Рада УРСР ухвалила Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». Діяльність Головної редколегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» стала можливою після ухвалення постанов Президії Верховної Ради України від 6 квітня 1992 року № 2256-ХІІ та Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1992 року № 530.

Так, Постановою Верховної Ради України від 6 квітня 1992 р. було підтримано пропозиції АН України, Служби безпеки України, Державного комітету по пресі України, Українського культурно-просвітницького товариства «Меморіал» ім. В. Стуса, Всеукраїнської спілки краєзнавців України щодо підготовки науково-документального видання про жертв репресій в Україні.

11 вересня 1992 р. КМУ ухвалив постанову, яка передбачала комплекс заходів щодо реалізації видання багатотомної науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» та затвердив її Головну редколегію. Постанова передбачала створення Національного банку даних жертв політичних репресій, видання спеціалізованого журналу «3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ». 9 грудня 1992 р. Президія АН України визнала підготовку багатотомної серії книг «Реабілітовані історією» одним із «пріоритетних напрямів дослідження національної історії» [3].

Протягом кінця 1992 р. і 1993 р. були створені обласні та Кримська редколегії «Реабілітовані історією», сформовані науково-редакційні групи, які розпочали опрацьовувати архівні документи та складати картотеку жертв політичних репресій.

Розпочата у 1990-х роках робота з підготовки обласних книг про жертв політичних репресій тривала у 2000-х роках у контексті діяльності створеного Українського інституту національної пам'яті як установи, яка здійснює наукове та аналітичне забезпечення формування державної політики з питань національної пам'яті, досліджує проблеми національної пам'яті українського народу, її впливу на формування громадянського суспільства, української нації, вивчає трагічні події в історії народів України та бере участь у заходах з увічнення пам'яті їх жертв, спрямована на вивчення державного терору радянської доби, та ухвалених 2015 року «декомунізаційних законів», зокрема законів України «Про засудження

комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні і заборону пропаганди їх символіки», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років». Закони про декомунізацію активізували процеси знесення пам'яток радянського періоду та зміни назв, пов'язаних з комунізмом й екстраполювали площину державної політики пам'яті на повсякденне життя українців.

Метою всеукраїнського видавничого проекту, як зазначено на його сайті (<https://www.reabit.org.ua/>), стали:

- науково-дослідницький вимір, а саме: аналіз політичних репресій в контексті вивчення механізму функціонування більшовицького режиму в Україні;
- меморіальний вимір (увічнення пам'яті жертв державного терору радянської доби 1917–1980-х років);
- громадсько-просвітницький вимір (формування громадської думки щодо об'єктивного висвітлення історії радянського минулого, становлення громадянського суспільства та правової держави) [4].

Книги з дослідження політичних репресій у Черкаській області виходили в світ з 2006 по 2020 роки. На даний час серія «Реабілітовані історією. Черкаська область» налічує 11 книг, це одна з найчисельніших серій всеукраїнського видання. Важливо зазначити, що у мережі Інтернет на сайті Головної редколегії «Реабілітовані історією» (www.reabit.org.ua) у відкритому доступі функціонує Національний банк жертв політичних репресій радянської доби.

Автори-упорядники першого тому по Черкаській області означили сенс видання як «застереження від повторення лиховісних періодів історії», «данина пам'яті про всіх невинно убієнних, принижених і зганьблених тоталітарним режимом» [5, с. 4, 6]. Такі завдання можна розглядати у контексті відмежування від тоталітарного минулого як «недвозначний акт демаркації» (Коннертон).

Структура та зміст обласного тому включає декілька книг. У першій вміщено вступну статтю про регіональні особливості функціонування радянського режиму на території області; науково-публіцистичні статті та нариси про репресованих політичних і державних діячів, представників науки, освіти, культури, робітників, селян. Розділ «Мовою документів» є одним із важливих способів оприлюднення архівних даних. Архівні документи поєднуються зі спогадами репресованих, їх щоденниковими записами, листами. Головною структурною частиною видання є списки реабілітованих жертв тоталітарного режиму, репресованих в судовому порядку, підготовлені на основі архівно-кримінальних справ, що зберігалися у державних архівах та архівних підрозділах Служби безпеки України. Також у книгах публікуються фото-матеріали та копії окремих документів.

Вміщену на форзацах книг картографію місць, де в Черкаській області утримувалися ув'язнені під час слідства, в'язниць, камер попереднього слідства, місць масових страт і поховань, можна назвати картографією «місць пам'яті» за термінологією французького дослідника П'єра Нора.

Вагоме видання окреслює регіональний вимір проблеми політичних репресій. Так, у статті 2015 року «Війна за історичну пам'ять...», головний редактор (на момент публікації статті) Головної редколегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» Володимир Литвин стверджує, що «завдяки комплексному вивченню документів партійних органів та радянських спецслужб вчені довели, що дисидентський рух другої половини 1950–1970-х рр. не обмежувався Західною Україною і мав загальноукраїнський розмах» [6, с. 4]. У «черкаській серії» знаходимо нариси про повстанців Холодного Яру, українську інтелігенцію, письменників, вчителів, музикантів, військовослужбовців, зокрема, Надію Суровцову, Юхима Кримського, Якова Водяного, Юрія Лавріненка та багатьох інших. Автор мала нагоду опублікувати науково-публіцистичні статті у дев'ятій та десятій книгах серії [7].

Опрацьовані та оприлюднені архівні джерела, мартиролог засуджених, повернуті із забуття імена склали джерельну основу теоретико-методологічного осмислення явища політичних репресій у радянській Україні. В українській гуманітарній науці можна спостерігати формування

напрянків досліджень: геноцидних студій, студій пам'яті, постколоніальних студій тощо. Концепцію соціальної травми обґрунтував польський соціолог, доктор гуманітарних наук Пйотр Штомпка. Він наводить ознаки, типологізацію та етіологію культурної травми, називаючи цим поняттям швидкі, радикальні, екзогенні та докорінні зміни, що призводять до шоку та дезорієнтації та мають трансформаційний соціокультурний потенціал (social and cultural capital) [8]. Теорія соціальних змін П. Штомпки заклала основи констатування явища «культурної травми» в посткомуністичному суспільстві. Дискурс травми став предметом наукових опрацювань, зокрема у працях К. Т. Еріксона, Й. Рюзена, Д. ЛаКапра, А. Ніла, К. Каруш, Д. Александера, П. Рікера та інших науковців.

Дослідник Голодомору Джеймс Мейс наголошував, що українці живуть у постгеноцидному суспільстві. Кетрін Ваннер та Джейм Мейс констатують проблему відторгнення болісних спогадів (витіснення як захисний механізм психіки, за Фройдом) і процеси подолання культурної та історичної амнезії [9, с. 182]. Аляйда Ассман застерігає про небезпеку редукції, «інструменталізації спогадів» при переході від «живої» комунікативної пам'яті до «штучної» культурної пам'яті і можливість компенсування таких явищ за допомогою суспільної критики, рефлексії та дискусії [10, с. 24]. Метою досліджень та публікації багатотомного видання став «злам» мовчання, непроговорення, амнезії. Опрацювання та оприлюднення архівних матеріалів мали сприяти актуалізації інклюзивності, причетності багатьох родин до жертв репресивної політики й тоталітарного минулого, і таким шляхом – подоланню замовчування та віктимності колективної свідомості.

У світлі нових соціогуманітарних напрямків окреслимо докладніше концепт конструювання минулого. Згідно концепції пам'яті-звички англійського соціального антрополога Поля Коннертона суспільна пам'ять є соціально-перформативною з повторювальним характером меморіальних актів, а саме: церемоній вшанування і тілесних практик. «Усні історії прагнуть надати голос тим і тому, хто в іншому випадку б залишився безсловесним, не був би почутим, якщо й зовсім не зник у плині часу. І робиться це через реконструювання історій життя індивідуумів», – пише у своєму дослідженні «Як суспільства пам'ятають» англійський соціолог [11, с. 38]. Створення історій-оповідей, поданих у більш-менш неформальному вигляді, постає як основа діяльності для характеристики людських вчинків. Це і є особливість спільної пам'яті. Отже, пам'ять – це сконструйоване минуле, тоді як історія (або історична реконструкція, за Коннертоном) – інтерпретоване спільне минуле з вагомим науковим авторитетом істориків, реконструкція минулого людського досвіду. Історія – це форма опрацювання досвіду, пам'ять – це спосіб такого опрацювання. Якщо виходити з тези Коннертона, що праця історика полягає у творенні висновків, то головним висновком науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією. Черкаська область» є уявлення про масштаби репресій, їх тотальний характер щодо різних професій, соціальних груп, хронологічних періодів.

Підбиття таких висновків та узагальнень стає можливим завдяки позиції історика та зміні ціннісних духовних орієнтирів суспільства. На провідній ролі історика (дослідника) наполягає і визначний німецький дослідник Райнгард Козеллек. Слід відзначити вагому та копітку працю дослідницької групи видання. Незмінна ініціативна група Черкаської обласної редакційно-видавничої групи по підготовці видання, автори багатьох нарисів – заслужений журналіст України Петро Жук та письменник, журналіст, лауреат Шевченківської премії Василь Захарченко.

Розсекречення архівних матеріалів сприяли об'єктивному та неупередженому відтворенню подій та масштабів репресій. Замовчування та непроговорення травматичних подій у родинах, призводить, за визначенням Маріанни Гірш, до постпам'яті – процесам впливу непроговореної травми на наступні покоління, трансгенерації травматичного впливу на несвідомому рівні. Адже, за спостереженням дослідниці колективної пам'яті та подій Голокосту, у родинах не розповідали про пережите, однак вплив мав місце [12]. Сучасний канадський дослідник Брент Безо продовжує традицію опрацювання Голодомору вченими американського континенту та наводить аргументи впливу передачі травми між поколіннями [13]. Отже, несвідомі

структури психіки беруть участь у формуванні свідомості, поведінкових патернів та колективної пам'яті. Оприлюднення матеріалів та історій інспірує новий досвід переживань у суспільстві: причетності до історії нації, зняття табування з розповіді про загиблих родичів, цінність вітального досвіду і т.д.

Екзистенційним питанням проблематики проговорення травми стає терапевтична допомога «пошкодженій самості» (*diminished self*) (термін Лоуренса Ленджера). Внутрішнє «я» – основа людської гідності, що «обумовлена належністю до великої групи із спільною пам'яттю і досвідом» [14, с. 23]. «Поворот до гідності» та шлях від гідності до демократії окреслює Френсіс Фукуяма. Цілісність держави, цивілізаційна суб'єктність України утвердилися завдяки «героїчній пам'яті» (Ленджер), що передбачає інтегральну самість, а саме: самоповагу, вільну волю, духовні можливості, майбутнє, позитивні цінності [10, с. 274], і не тотожна глорифікації. Проговорення й оприлюднення замість заперечення, замовчування й витіснення стають шляхом до «героїчної пам'яті», пам'яті, здатної визнати травму, усвідомлювати її наслідки та надати приклади лідерства і боротьби за збереження ідентичності (культурно-мистецьке покоління інтелігенції 1920–1930-х рр., дисидентський рух 1960–1970-х рр.). Свобода вибору національної ідентичності, як цінність, стає можливою разом з процесами висвітлення «пригнічених» спогадів (*repressed memories*) і виправдання (реабілітації) своїх співгромадян.

Якщо героїчна пам'ять і пошкоджена самість є наслідками травми, то репрезентації та символізація травми порушують дихотомічну проблему забуття. Вагома роль тексту і текстуальності відтворених подій, імен, архівних даних у створенні колективної пам'яті, адже саме письмо є особливою формою збереження пам'яті, медіумом темпоральності. Однак, на думку Жана-Франсуа Ліотара, монументалізація та текстуалізація є способами «розвантаження» пам'яті [10, с. 277] і сприяють забуттю (з чим можна погодитися як з формою пропрацювання травми).

У процесі реалізації політики декомунізації в Україні Указом Президента України від 21 травня 2007 року було встановлено щороку, у третю неділю травня вшановувати День пам'яті жертв політичних репресій в Україні. Такий національний комеморативний день, церемонія вшанування пам'яті (Коннертон) належить до «винайдених традицій» (Гобсбаум) шляхом виклику емпатії, почуття жалю та спільного горювання за невинно загубленими життями та сприяє консолідації суспільства навколо спільного трагічного минулого й усвідомлення людиноненависних наслідків тоталітаризму.

При зборі та упорядкуванні спогадів виникає проблема «повторного травмування». Так це чи ні залежить від багатьох обставин, ставлення, характеру інтерв'ююваного. За ініціативи Президента Віктора Ющенка (Указ Президента України «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні» № 250/2007 від 28.03.2007) було організовано збір та упорядкування спогадів про Голодомор, встановлення пам'ятників і пам'ятних знаків. Державна політика пам'яті цього періоду сприяла толеруванню розповідей про голодомори та репресії. За аналогією з індивідуальною пам'яттю в контексті психотерапевтичної теорії Аляйда Ассман зазначає, що «терапія може допомогти через реконфігурацію й реконструювання спогадів; вона може подіяти таким чином, що вони стануть більш усвідомленими й інклюзивними, дати змогу рефлексувати щодо розмежувань, у такий спосіб пом'якшуючи або скорочуючи болісні, автоагресивні перешкоди». Відтворення загальної картини геноциду та репресій, показ масштабів репресій у кожному населеному пункті створює основу для конструювання колективного пам'яті, де, за визначенням Моріса Альббакса, «кожна особистість і кожен історичний факт при вході до цієї пам'яті транспонується у вчення, поняття, символ; вони набувають смислу, перетворюючись на елемент ідейної системи суспільства» [10, с. 145–146].

Висновки. Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією. Черкаська область» посідає чільне місце у великому масиві зібраного фактичного матеріалу та здійснені наукового опрацювання травматичних для українського народу періодів і явищ засуджень і репресій. Завдяки створенню вебресурсу Національного банку жертв політичних репресій радянської доби можна говорити про залучення широких верств населення до пошуку та реконструкції

минулого своїх родин. Можна стверджувати, що серія книг «Реабілітовані історією. Черкаська область» має непересічне значення для дослідження масштабів політичних репресій в Україні у радянську добу, проблематики національної пам'яті українського народу та формування громадянського суспільства.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну стало новим етапом націєтворення через супротив, згуртованість, свободу та формування образу зовнішнього ворога. Триває етап документування воєнних злочинів, де досвід багатотомних видань, що розсекречують дані про репресивні, дегуманізовані практики «закритих суспільств» (Поппер), дає прецедент актуалізації відповідальності за минулі злочини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
2. Киридон А. Гетеротопії пам'яті : теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. К. : Ніка-Центр, 2016. 320 с.
3. Тронько П. «Пам'ятник безневинно убієнним». Багатотомне видання «Реабілітовані історією» висвітлює трагічні події, повертає імена тих, хто боровся за свободу і незалежність України. *Урядовий кур'єр*. 2011. 27 липня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/pamyatnik-bezvinno-ubiennim/> (дата звернення: 28.09.2023).
4. Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні. Інтернет-проект. URL: <https://www.reabit.org.ua/> (дата звернення: 22.09.2023).
5. Реабілітовані історією. Черкаська область : науково-документальна серія книг : у 27 кн / голов. ред. кол. Тронько П.Т. та ін. Кн. 1. Сміла : Тясмин, 2006. 600 с.
6. Литвин В. Війна за історичну пам'ять... *Голос України*. 2015. 21 липня. С. 4–5.
7. Бугеря М. Знекровлена інтелігенція – знекровлена нація. *Реабілітовані історією. Черкаська область*. Кн. 9. Черкаси: ІнтролігаТОР, 2016. С. 249–257; Бугеря М. Вінок лавровий, вінок терновий. *Реабілітовані історією. Черкаська область*. Черкаси: ІнтролігаТОР, 2017. Кн. 10. С. 445–450.
8. Sztompka P. Cultural Trauma: The Other Face of Social Change. *The European Journal of Social Theory*. 2000. 3 (4). pp. 449–466.
9. Рябчук М. Від Малоросії до України : парадокси запізнілого націєтворення. К. : «Критика», 2000. 304 с.
10. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. К. : Ніка-Центр, 2014. 440 с.
11. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / пер з англ. та наук. редагування С. Шліпченко. К. : Ніка-Центр, 2013. 183 с.
12. Hirsch M. *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After the Holocaust*. NY: Columbia University Press, 2012. 305 p.
13. Bezo B. *The impact of intergenerational transmission of trauma from the Holodomor Genocide of 1932–1933 in Ukraine*. Ottawa: Carleton University, 2011. 176 p.
14. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості / пер. з англ. Т. Сахно. К. : Наш Формат, 2022. 192 с.

REFERENCES

1. Bodriar, Zh. (2004). *Symuliakry i symuliatsiia* [Simulacra and simulation]. V. Khovkhun (Trans.). Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy» [in Ukrainian].
2. Kurydon, A. (2016). *Heterotopii pamiati : teoretyko-metodolohichni problemy studii pamiati* [Heterotopias of memory: theoretical and methodological problems of memory studies]. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
3. Tronko, P. (2011). «Pamiatnyk beznevynno ubiennym». Bahatotomne vydannia «Reabilitovani istoriieiu» vysvitliuie trahichni podii, povertaie imena tykh, khto borovsia za svobodu i nezalezhnist Ukrainy [«A monument to the innocently killed». The multi-volume publication «Rehabilitated by History» covers tragic events and brings back the names of those who fought for Ukraine's freedom and independence]. *Uriadovyi kurier – Government Courier*. (27 lypnia). URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/pamyatnik-bezvinno-ubiennim/> [in Ukrainian].

4. Natsionalnyi bank danykh zhertv politychnykh represii radianskoi doby v Ukraini. Internet-proekt [National database of victims of political repression of the Soviet era in Ukraine. Internet project]. URL: <https://www.reabit.org.ua/> [in Ukrainian].
5. Reabilitovani istoriieiu. Cherkaska oblast (2006) [Rehabilitated by history. Cherkasy region]. P.T. Tronko (Ed.) et al. (Vols. 27; Vol. 1). Smila: Tiasmyn [in Ukrainian].
6. Lytvyn, V. (2015). Viina za istorychnu pamiat [War for historical memory]. *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*. (21 lypnia). (pp. 4–5) [in Ukrainian].
7. Buheria, M. (2016). Znekrovlена intelihentsiia – znekrovlена natsiia [An exsanguinated intelligentsia is an exsanguinated nation]. *Reabilitovani istoriieiu. Cherkaska oblast – Rehabilitated by history. Cherkasy region*. (Vol. 9) (pp. 249–257). Cherkasy: IntrolihaTOR [in Ukrainian]; Buheria, M. (2017). Vinok lavrovyi, vinok ternovyi [Laurel wreath, crown of thorns]. *Reabilitovani istoriieiu. Cherkaska oblast – Rehabilitated by history. Cherkasy region*. (Vol. 10) (pp. 445–450). Cherkasy: IntrolihaTOR [in Ukrainian].
8. Sztompka, P. (2000). Cultural Trauma: The Other Face of Social Change. *The European Journal of Social Theory*. (Issue 3 (4)) (pp. 449–466) [in English].
9. Riabchuk, M. (2000). Vid Malorosii do Ukrainy : paradoksy zapizniloho natsiietvorennia [From Malorossia to Ukraine: Paradoxes of belated nation-building]. Kyiv: «Krytyka» [in Ukrainian].
10. Assman, A. (2014). Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty [Spaces of remembrance. Forms and transformations of cultural memory]. K. Dmytrenko, L. Doronicheva, O. Yudin (Trans.). Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
11. Konnerton, P. (2013). Yak suspilstva pamiataiut [How societies remember]. S. Shlipchenko (Ed., Trans). Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
12. Hirsch, M. (2012). *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After the Holocaust*. New York: Columbia University Press [in English].
13. Bezo, B. (2011). The impact of intergenerational transmission of trauma from the Holodomor Genocide of 1932–1933 in Ukraine. Ottawa: Carleton University [in English].
14. Fukuiama, F. (2022). Identychnist. Potreba v hidnosti y polityka skryvdzhenosti [Identity. The need for dignity and the politics of offense]. T. Sakhno (Trans.). Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].

Tsybenko Maryna Oleksandrivna

Postgraduate Student at the Department of Philosophical and Political Sciences
Cherkasy State Technological University
460, Shevchenko Boulevard, Cherkasy, Ukraine;
Head of the Department of scientific, educational and exhibition work
Cherkasy Regional Museum of Local Lore
1, Slavy str., Cherkasy, Ukraine

**“REHABILITATED BY HISTORY. CHERKASY REGION”:
(RE)CONSTRUCTION OF COLLECTIVE MEMORY IN THE DISCOURSE OF TRAUMA**

The relevance of this study is due to the current processes of state-building and nation-building in Ukraine, a segment of which is the individual, collective and institutionalized dimensions of reconstructing the past. The purpose of this publication was to trace the significance and possibilities of the all-Ukrainian publishing project on the victims of mass repression in Ukraine in the context of (re)constructing collective memory in the discourse of trauma, awareness, and freedom of choice of national identity. The methodological framework of the study was based on general scientific methods of generalization and objective analysis, as well as current concepts of memory and trauma discourses, and an emphasis on local history studies. The philosophical analysis of the factual content and social impact of the multi-volume series is articulated through the prism of the concepts and ideas of Maurice Albwachs (collective memory), Paul Connerton (memory-habit), Jan and Alyda Assmann (cultural memory), Marianne Hirsch (postmemory), Peter Stompka (cultural trauma), Karl Popper (theory of «closed societies»), and others. Scientific novelty. This article analyzes for the first time the content and role of the scientific and documentary book series «Rehabilitated by History. Cherkasy region» for the study of the scale and consequences of political repressions in Ukraine in the Soviet era in the discourse of collective trauma, the issues of national memory of the Ukrainian

people, awareness and freedom of choice of national identity, overcoming the traumatic impact of mass disasters and the formation of civil society. The directions, structure, sources and historical conditions of preparation and appearance of the books of this edition, the role of researchers and the All-Ukrainian Data Bank in the reproduction of the past and family history are determined.

*Conclusions. The multi-volume publication *Rehabilitated by History* can be considered a study that draws on historical sources (archives, memoirs, museum collections), accumulates the work of researchers and fellow citizens in searching for and rehabilitating their relatives, interprets, comprehends, reproduces, and (re)constructs the image of the past. The materials of such studies reproduce the consequences (image) of the totalitarian system, dehumanization, and genocidal practices, overcoming the practice of silencing and forgetting «closed societies» (Popper).*

Key words: *collective memory, decommunization, cultural trauma, postmemory, construction of the past, discourse of trauma, national identity.*